

355.721(091) „1770/1984“ Brno

200 LET VOJENSKÉ NEMOCNICE V BRNĚ

Pplk. MUDr. Dalibor OSTRŽÍŽEK

Vojenská nemocnice v Brně

(náčelník: plk. MUDr. Š. Zdražil)

Časté války v 18. století a nízká organizační i odborná úroveň vojenské medicíny v rakouské armádě přinutily po jejím úplném selhání v sedmileté válce (jen vyhledávání raněných po bitvě u Kolína 18.6.1757 trvalo až 8 dní) císařovnu Marii Terezii a jejího spoluvládce Josefa II. zreorganizovat vojenské zdravotnictví. Přispěly k tomu kritiky i rady osobního lékaře a poradce císařovny Gerharda van Swieteny (3). Cílem reorganizace byla centralizace vojenské zdravotnické služby s odpovědností státu za zdraví a léčení vojáků a jejich invalidní zabezpečení. Součástí opatření bylo vybudování sítě stálých vojenských zdravotnických zařízení (4).

A tak od 70. let 18. století vznikají vedle dosavadních menších oddílových nemocnic první větší posádkové nemocnice. Nově byly postavené posádkové nemocnice v Gumpendorfu u Vídně, ve Vídni, v Miláně, v Mantue, v Terezíně, v Hradci Králové, ve Lvově a Sibini a ze zrušených klášterů byly adaptovány posádkové nemocnice v Praze, v Pešti, v Brně a v Olo-mouci (4).

O obranu města Brna, které tvořilo se Špilberkem státní pevnost, pečovala silná císařská posádka.

Při josefínských reformách došlo k masovému rušení klášterů, které se nezabývaly veřejně prospěšnou činností. Dne 24.7.1784 zrušil císař Josef II. klášter premonstrátů v Brně-Zábrdovicích a dne 4.9.1784 jej věnoval pro vojenskou nemocnici (2), která zde působí s krátkou přestávkou doby okupace doposud.*

Po převzetí kláštera vojenskou nemocnicí v roce 1784 došlo ke stavebním úpravám vnitřních prostorů. Dosti často necitlivě k uměleckým památkám. V letech 1870—1879 byly vykonány poslední větší změny v dislokaci posádkových nemocnic, které byly očíslovány. Posádková nemocnice (PN) Brno měla číslo 5.

Od roku 1894 byl velitelem PN vždy už jen lékař s vojenskou pravomocí i odborným vedením. Dne 28.10.1918 vznikla samostatná ČSR a vojenská nemocnice přešla pod správu nově se tvořící československé branné moci. Jejím

prvním velitelem se stal vynikající chirurg, plukovní lékař MUDr. Rudolf Katholický.

Budova v Zábrdovicích nebyla v té době jedinou vojenskou nemocnicí v Brně. Měla jen oddělení chirurgické a uzavřené. Druhou nemocnicí byla Záložní nemocnice ve Střelecké ulici (velitel dr. Schneider), kde bylo oddělení vnitřní, ušní a oční. Oddělení nervové a později přestěhované oddělení ušní bylo v Zeměbranecké nemocnici na Žlutém kopci (velitel dr. Richter). V roce 1921 byla Zeměbranecká nemocnice předána zemi Moravské ke zřízení chirurgického oddělení (dnes chirurgie OÚNZ Brno-venkov). Po této úpravě zůstaly v Brně dvě vojenské nemocnice: Posádková nemocnice v Zábrdovicích s oddělením chirurgickým, na kterém pracovali dr. Katholický s dr. Brothánkem, oddělením kožním s dr. Beyerem, zubním a prosekturou s dr. Polákem a dr. Kovaříkem a s oddělením nervovým, na kterém pracoval dr. Pekelský. Oddělení ušní vedl dr. Sá-zavský. Záložní nemocnice ve Střelecké ulici měla oddělení vnitřní — dr. Kašpárek a dr. Megiska, oddělení oční — dr. Zaniboni a dr. Wagner. Později byly obě nemocnice sloučeny v divizní nemocnici číslo 6. Ji sloužil pouze areál kláštera, proto byla dána do provozu 1.8.1936 provizorně postavená budova pro oddělení vnitřní a oční, která s malými úpravami v téměř havarijním stavu slouží internímu oddělení dodnes.

Protože byli lékaři v předmnichovské armádě špatně placeni, bylo povolání vojenského lékaře málo přitažlivé. Proto MNO v roce 1926 vypsal pro mediky vojenská stipendia a zakotvilo v základním řádu A-I-1 povolení soukromých lékařských praxí. Z tohoto důvodu i nemocniční lékaři omezovali svou práci v nemocnici na dobu nezbytně nutnou a více se věnovali soukromé praxi. Z tohoto období máme písemné zprávy pouze o širokodaleko veřejném chirurgovi plk. MUDr. Rudolfu Katholickém a náčelníkovi interny pplk. MUDr. Karlu Svěrákovi.

Mnichov 1938 a následné rozpuštění československé armády přerušuje i vývoj vojenské nemocnice. Většina lékařů nemocnice po demobilizaci začíná pracovat v civilním zdravotnictví. Menší část lékařů opouští území republiky a zapojuje se do zahraničního odboje. Z brněnských lékařů šlo o MUDr. Josefa Škvařila, pozdějšího generála a náčelníka zdravotnické správy MNO, a MUDr. Josefa Liškutína, pozdějšího generála a profesora VLA v Hradci Králové. Podplukovnice Zoška Scheimanová-

* Poznámka: Zábrdovický klášter založil roku 1209 mocný moravský šlechtic Lev z Klobouk. Klášter byl opakovaně vyloupen a vypálen, byl však znovu vystaven. Poslední zpusťování nastalo v roce 1645 po švédském obležení Brna. V roce 1661 byl přebudován v barokním slohu. Z interiérů se zachoval kapitulní sál bývalé prelatury s bohatou freskovou výzdobou, která byla v letech 1980—1982 restaurována nákladem několika set tisíc korun.

-Tauferová jako zdravotník prodělala anabázi čs. vojenské jednotky v SSSR. Během okupace byli vězněni pplk. MUDr. Josef Dobiáš, pplk. MUDr. Zdeněk Moravec a pplk. MUDr. Karel Svěrák, který byl v roce 1942 popraven spolu s manželkou, dcerou Iris a synem Karlem. Za odbojovou činnost bylo 14 příslušníků nemocnice vyznamenáno Československým válečným křížem, medaili za chrabrost a zásluhy obdrželo dalších 5 příslušníků nemocnice. Z národně osvobozeného boje Československého lidu, který vyvrcholil ve Slovenském národním povstání a v povstání českého lidu v květnu 1945, se po osvobození naší vlasti Sovětskou armádou zrodilo nové Československo.

Po skončení 2. světové války byl v Zábrdovicích krátkou dobu sovětský vojenský lazaret. V dalším průběhu chybí vojenské nemocnici především lékaři. Proto jsou na cvičení povolávání záložní lékaři. Teprve povolávání lékařů na dlouhodobá mimořádná cvičení podle § 39 branného zákona doplnilo chybějící počty lékařů. Ve vojenské nemocnici působil plk. doc. MUDr. Jaroslav Lichtenberg, pozdější generál a profesor VLA, nynější zástupce přednosty I. chirurgické kliniky FVL v Praze, mjr. MUDr. Vladimír Kořístek, nynější přednost II. chirurgické kliniky v Brně, laureát státní ceny K. Gottwalda za transplantaci jater, plk. doc. MUDr. Bohumil Dočekal, doc. MUDr. Milan Nevrta, CSc., doc. MUDr. Pavel Přikryl, CSc., doc. MUDr. Beata Šimčíková, CSc.

Na významné internacionální pomoci Československa KLDR ve válce proti USA se podíleli v letech 1952–1954 plk. MUDr. Josef Barták, plk. MUDr. Jan Brázda a plk. MUDr. Miroslav Nešpůrek, kteří byli za činnost v polní vojenské nemocnici v Koreji vyznamenáni korejskou vládou. Další příslušníci nemocnice v rámci internacionální pomoci pracovali dočasně v Indonésii a na Kubě. Kandidáty lékařských věd se stali v roce 1968 plk. MUDr. Miroslav Nešpůrek v oboru chirurgie, pplk. MUDr. Jan Mošťák v roce 1981 v oboru interny a pplk. MUDr. Boleslav Prokeš v roce 1981 v oboru rentgenologie.

Druhým hlavním problémem vojenské nemocnice byly stísněné stavebně ubytovací podmínky. Z plánů a snah dvou generací vojenských lékařů postavit v Brně novou vojenskou nemocnici opakovaně sešlo. V roce 1950 byl postaven čtyřpodlažní pavilón, který nesl hlavní tíhu provozu nemocnice, takže dospěl v roce 1977 do havarijní situace a je již osmý rok rekonstruován. V sedmdesátých letech získala nemocnice dva přilehlé třípatrové činžovní domy, které po opravě slouží organizačním a týlovým složkám nemocnice, a jednopatrovou budovu naproti zábrdovickým lázním, která slouží dvěma lůžkovým oddělením.

Vojenská nemocnice dosáhla největšího rozkvětu v posledních 40 letech, spjatých s vý-

stavbou ČSLA. Spolupracuje úzce s brněnskými zdravotnickými zařízeními. V oblasti gastroenterologické endoskopie a zejména ERCP poskytuje služby 27 zdravotnickým zařízením Jihomoravského kraje. Rovněž sonotomografické vyšetřování žlučníku, žlučových cest a pankreatu vyhledávají ve vojenské nemocnici pacienti z celého kraje. Rovněž angiografiemi pomáhá rtg oddělení i civilním nemocnicím. Od roku 1977 se v nemocnici pěstuje a rozvíjí kryochirurgie, zejména kryodestrukce prostaty a chorob anu a rekta, kryochirurgie chorob otorinolaryngologických a dermatologických. Od roku 1983 provádí oční oddělení mikrochirurgické operace. Byla zavedena punkční biopsie jater, ledviny a prostaty. Lékaři nemocnice publikují v odborném tisku a aktivně vystupují na celoarmádních i celostátních odborných sjezdech.

Vojenská nemocnice v Zábrdovicích začala tedy letos třetí století své historie. Může navazovat na dlouholetou tradici poctivé zdravotnické práce, na tradici aktivního protifašistického boje, tradici internacionální pomoci i veřejné angažovanosti, které vyústily v sedmdesátých letech udělením titulu „Ústav socialistické práce“.

Souhrn

Práce ukazuje stručný přehled vývoje vojenské nemocnice v Brně. Její vznik spadá do doby, kdy rakouský stát byl nucen řešit nepříznivou vojenskou, ekonomickou i politickou situaci různými reformami. Do vývoje nemocnice se promítly i třídně politické zápasy Československého proletariátu, zatímco lékaři nemocnice, ostatně jako celá předmnichovská armáda, byli vedeni v duchu nadstranickosti apoliticky. Avšak v národně osvobozeném zápase v domácím i zahraničním odboji poznávají i příslušníci nemocnice historickou pravdu i své pravé místo na straně lidu. Teprve poválečné období dává možnosti rozsáhlému rozvoji vojenské nemocnice v rámci vojenského zdravotnictví ČSLA.

Literatura

1. Dohnal, F.: Vliv února 1948 na vývoj poválečné vojenské zdravotnické služby. Voj. zdrav. listy, 52, 1983, č. 2, s. 84–88.
2. Dřímál, J. - Peša, V.: Dějiny města Brna. 1. vyd. Brno, Blok 1973.
3. Junas, J.: Průkopníci medicíny. 1. vyd. Praha, Avicenum 1977.
4. Preč, A.: Vojenské nemocnice na Slovensku. Voj. zdrav. listy, 46, 1977, č. 6, s. 261–268.
5. Sovina, V.: Vojenská nemocnice Brno. Brno, Vojenská nemocnice 1966.
6. Vondráček, V.: Lékař dále vzpomíná. 1. vyd. Praha, Avicenum 1977.

Klíčová slova: Historie vojenské nemocnice; Vývoj vojenské nemocnice.